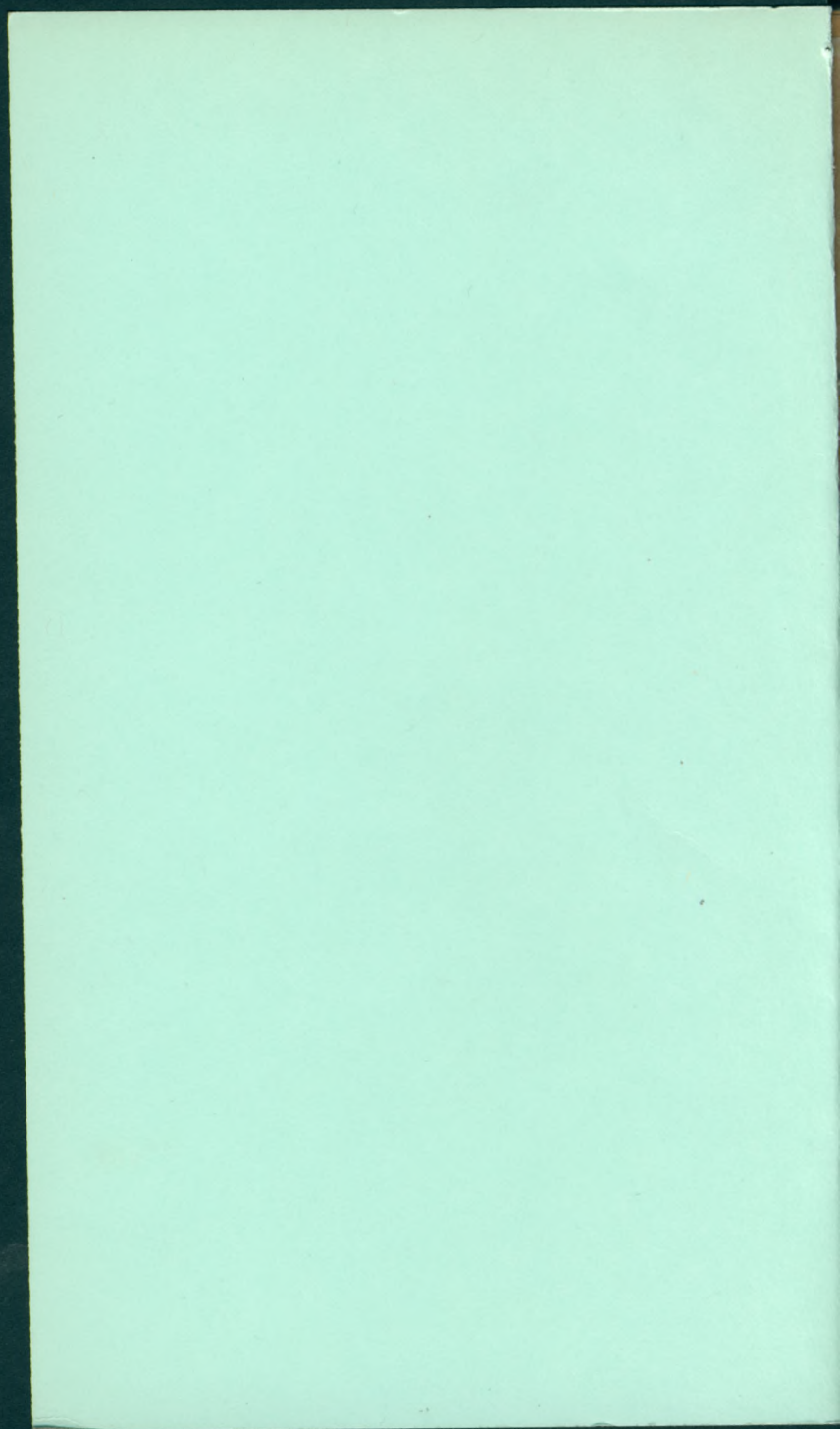

135.296

5296

Imprimat legal

2 - SEP. 1925

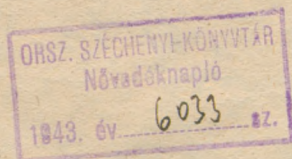
EGYHÁZI SZERTARTÁSAINK REFORMJA.

Írta :
ÜRMÖSI JÓZSEF
unitárius lelkész.

Ny. Szabó Kálmán Cristur.

135296

Megjelent az »Unitárius Egyház« XVIII. évf. 2—7 számaiban.

E. O.

Egyházi szertartásaink reformja.

Bevezetés.

Azokat a gondolatokat óhajtom e cím alatt e lapban közreadni, melyeket tanulmányaim és élet-tapasztalataim alapján szükségesnek tartok arra nézve, hogy egyházunk külső szertartásaiban is reorganizálódjék. Ezen gondolataim, tanulmányaim, terveim közzétételére az „új énekeskönyv“ megjelenése s ennek előszavában és ajánlatában foglalt reform eszmék adtak impulzust.

Tervezeteimben sokszor apró részletekig kiterjedek, nem a hosszadalmasságért, hanem az abban v. azokban felfedezhető a vallásos élet megújulására alkalmas mozzanatokért.

Az úgy természetéből következik, hogy a tárgyilagos és jóakaratu hozzászólásokat, észrevételeket szívesen veszem és kérem. Dolgozatomban nem a mindenáron való ujitani akaráss vezérelt, hanem az ellanyhult, meglankadott vallásos életnek újjáélesztésére való törekvés.

I. Az istentisztelet.

Az istentisztelet célja.

Az istentisztelet céljának meghatározásánál, a liturgikai írók az istentiszteletet a vallással hozzák kapcsolatba, a mi igen természetes is. Csiky Lajos így határozza meg: Ha a vallás nem más, mint az embernek egész benső élete Istennel való személyes közösségben, akkor az istentisztelet nem egyéb, mint ez életnek szent és ünnepies formában való kinyilatkoztatása. A benső vallásosság hozzá méltó külső formákban igyekszik nyilatkozni s az istentisztelet a szív vallásossága nélkül pusztán hű tetszelgés, üres ragyogás. A kettő olyan viszonyban áll egymáshoz, mint az érzület a tethez, mint a fa a gyümölcshez, mint a forrás a folyamhoz; a vallásban érez az ember, az istentiszteletben tesz, működik,*)

Mitrovics Gyula így határozza meg:

Az istentisztelet öncél; nevezetesen arra törekszik, hogy kifejezést adjon annak a viszonynak, melyben az ember Istennel áll és mindazoknak az érzelmeknek és boldog tudatnak, amelyek az

---

*) Csiky L. Egyházzsertartástan. Debrecen 1892.

embernek Istennel való viszonyából és összekötetéséből következnek, amely érzelmek természetesen nagyon változatosak lehetnek. Ezért van, hogy protestáns állásponton az istentiszteletben semmi másért nem jelenünk meg, mint annak kedvéért, hogy ott a mi vallásos érzéseinknek, — melyet *buzgóságnak* nevezünk — kifejezést adjunk.*)

Mi lehet a cél ma is szerintünk? A léleknek Istenhez oly módon való vágyódása, hogy a vágyak, az érzelmek a mindennapi megszokottságból úgy emelkedjenek ki, hogy a lélek a közösséget megszentelő áhitatban tudja érezni Isten jelenlétét; hogy még az olyanok is, kik talán megszokásból mennek oda, tudjanak megteljesedni a vallásos buzgóság ama teljességével, melyet a zsolnáíró így fejezett ki: „Jobb egy nap a te házadban, mintsem ezer másutt“.

Tudják-e a mi istentiszteleti szertartásaink e célt szolgálni úgy, ahogy kellene?

E kérdésre felelek az

Istentiszteleti rendtartás

cím alatt.

A protestáns istentiszteletről általában s ezzel kapcsolatban a mi unitárius istentiszteletünk egyszerűségéről szóban és írásban sok szó esett. A különböző megjegyzések között számtalanszor fel volt említve az a kifogás, hogy „a ridegségig egyszerű.“ Ha ez a meghatározás a maga rideg-

*) Mitrovics Gy. Liturgika, Debrecen. 1913.

ségében nem is állhat meg, mégis van valamennyi igaz ebben.

Istentiszteleteink rendtartása, lefolyása passzív. Hallgatóságunknak az egy éneklésen kívül semmi aktív szerepe nincs, hacsak a leülést, elszunditást, felállást nem tekintjük ilyennek. Még az éneklés sem aktív mindenki számára, mert vannak olyanok, kik nem tudnak énekelni s vannak helyek, ahol kevesen énekelnek stb.

Ha „üres templomok“ okai után kutatunk, ne felejtsük el e tényt is besorozni az okok közé. Az ember cselekvő, szereplő lény, az akar és óhajt lenni a vallásos élet terén is. A különböző vallásos szekták növekedése, terjedése is ezt bizonyítja, szívesen mennek át, különösen a szerepelni vágyók.

Vegyük sorrendben most vasárnapi és ünnepi istentiszteleti szertartásainkat és az ezekkel kapcsolatos reformáló terveimet.

A harangozás bevégezése után a gyülekezet tagjai bevonulnak a templomba s mindenütt — legalább így hiszem — mielőtt a padban helyet foglalnának a pad felső részére ráhajolva úgynevezett „magába szállás“ vagy „hálaadás“ féle következnék, vagy történnék. Azért irom feltételes módon, mert ez csak egy-egy régi idős hívőnkénél van meg ténylegesen, olyanoknál, akik őseiktől, szülőiktől átörökölték, megtanulták „a templomba bemenetelkor-i“ imaformát, de közép- és ifjúkori hitveinél csupán külső megszokás, formaság.

Ezt a formaságot a következőleg ténylegesite-

ném: Uj énekes könyvünk ajánlatában igen helyesen van az a szép, tisztos, szokás óhajtandólag kifejezve, hogy templomba bemenetelkor a hivek kezdő éneket (invocatio) énekeljenek fennállva. Én ezt az óhajtást szeretném kötelező szertartási törvénné tételni.

A kezdő éneket követné a gyülekezet tagjai által fennhangon, együttesen elmondandó rövid *hálaadó ima*, melyet én a következő pár mondat gondolat-menetében mondanék:

„Hálát adok neked jóságos Isten, hogy szent házadba bevezéreltél. Szenteld meg itteni jelenlétemet. Foglald el magadnak lelkemet, hogy vezéreljen ez óra, lelki jóra s vihessem innen magammal benned való hitet, reményt, bizalmat, mindörökké Amen.“

Ez volna az első mozzanat arra, hogy eddigi hallgatólagos passzív mozdulatlanságából gyülekezetünk tagjait az istentiszteletben résztvevő aktív tagokká vigyük át.

Ez imát be lehetne vezetni úgy is, hogy kinyomatva, templomi énekes könyvünkbe beillesztenők s onnan olvasnók, — a most még használatban levő énekes könyvünkben is vannak ilyen imák, vagy be lehetne vezetni úgy, hogy a lelkész a padjában fennállva mondja hangosan mondatonként elől s a hivek fennhangon utána. Erre csak addig volna szükség, míg az imaforma köztudatba átmenne. Azonban fenn lehetne tartani ez utóbbi módozatot állandóan is.

A jövő nemzedékre való tekintettel ez ima for-

mát vallástanítás alkalmával meg kell tanítanunk a gyermekeknek és az újonnan kinyomatandó vallástani kézikönyveinkbe is beveendő volna.

A hálaadó imát követné a *derekas ének*. Az új énekeskönyv szerint egy vasárnapi dicséret, vagy zsoltár felvett versszakai végig.

Ezt követné a *rendes* — eddigi — *ima*, *közé-nek*, *prédikáció*, mi-atyánk. Ennek elmondása után ismét aktív szerepet adnék a gyülekezet tagjainak *hitvallásunk* fennhangon való elmondásában:

Most ker. gyülekezet mondjuk el unitárius hitvallásunkat, melyek vezérelvei a mi vallásos életünknek.

Hiszek egy Istenben, mindenható atyánkban, mennynek földnek teremőjében.

Hiszek Jézus-Krisztusban.

Hiszem a szentlelket.

Hiszem a keresztény anyaszentegyházat.

Hiszem a bűnöknek bocsánatját és az örökéletet

* * *

Ennek elmondása után következnek a *megáldás*, melyet a lelkész a szószerkből a következő pár mondatban v. ehhez hasonlóan szólhat:

Istenünknek megáldó szeretete, jósága, mely itt szent házában velünk volt, legyen veletek továbbra is az élet útjain. Legyetek ő tőle áldottak, mindörökké. Ugy legyen.

Erre mondja rá az egész gyülekezet: Ámen.

Következnék a *záró ének*, amelyre nézve igen

helyes kíváncsi vagyok tartom én is azt a többek által kifejezett óhajtást, hogy ezt énekelje végig az egész gyülekezet s csak a záró ének végeztével kezdjék meg a kimenetelt.

Mielőtt összegezném most már az istentiszteletit rendtartás új formáját, még csak azt jegyzem meg, hogy *hitvallásuk* elmondását azért tartom szükségesnek, hogy hitelveink vésődjenek be mélyen hűveink gondolatvilágába, ne csak úgy felületesen nevével vagy öröklött elnevezésénél fogva legyenek *unitáriusok*, hanem öntudatosan. Mert ha ma megkérdezzük hűveinket, még az intelligens osztályhoz tartozók között is van, aki hitelveinkre nem tud felvilágosítást adni, a nép körében pedig 10%-a, ha tud. Én úgy gondolom, hogy ennek gyakorlásával, elmondásával bevésődik az elmékbe.

Igy tehát rendes vasárnapi istentiszteleteink sorrendje a következő lenne:

1. Kezdő ének. (Invokatio)
2. Segítségül hívó ima, fennhangon az egész gyülekezet.
3. Derekas ének.
4. Ima.
5. Közének.
6. Prédikáció.
7. Miatyánk.
8. Hitvallásunk elmondása, fennhangon az egész gyülekezet által.
- A lelkész megáldó szavai.
9. Záró ének.

A *vasárnap délutáni* istentisztelet sorrendje csak annyiban változnék az eddig gyakorolt eljárástól, hogy itt is bevezetnők a kezdő éneket, a segítségül hívó imát. A hol délutáni biblia magyarázat nincs — a hallgatók kevés száma vagy a téli hideg stb. miatt — ott a rendes ima után mondan-dó záró ima v. utó ima *helyett* rövid egy-két bevezető mondat után, 8—10 versszakos bibliai részlet olvasandó fel, mely után megáldás következne

Ünnepi istentiszteleteink.

Ünnepi istentiszteleteinket az *urvacsora-osztás* formájában és a *nagypéntek* megünneplésében óhajtanám reformálni.

Ez utóbbiról akarok szólni előbb. Egyházunkban a *nagypéntek* megünneplésében nem látom kellőleg kidomborítva a Jézus személye iránt azt a tiszteletet, melyet e nap emléke, éppen tőlünk unitáriusoktól megkövetel. Ha Ravasz László e napra vonatkozólag azt írja, hogy az urvacsora osztása mindenünnen elmaradhatna, csak éppen nagypéntekről nem, az én gondolatom szerint sem elegendő e nap fenséges eseményeihez a ma legtöbb helyen gyakorlatban levő szertartás t. i. a passzió éneklése és egy ima.

A passzió a maga eredeti kidolgozásában hosszú és eléneklése egyfolytában fárasztó az éneklőre, sőt részben a hallgatóságra is. Ámde azért én a sokszor, sokféleképpen megrövidített, nagy átmeneti döccenésekkel elénekelt passziónak sem vagyok híve. Ugyanis én a passzió minden

részletének, Jézus példaadó élete, küzdelme, a biztos halállal szemben a mennyei Atya akaratán való megnyugvása szempontjából, a nép előtt való feltárását, megismertetését elengedhetetlenül szükségesnek tartom; éppen ezért a passzió éneklését — mely vallásos lelkű népünk előtt kedves — nemcsak nem törölném el, hanem a sokféleképpen megrövidített passzió szövegekről visszatérnék az eredeti, az eseményeket tárgyilagosan fellelő szöveghez. A hosszadalmasságon és fárasztóságon úgy segítenék, hogy nem énekeltném egyszerre, hanem beosztanám 4—5 részre és a húsvét előtti 3-ik vasárnapon — miután a nagyböjti időszaknak amugy is Jézus szenvedései a tárgya — kezdeném el az énekeltetését s ettől kezdve 3 vasárnapon, nagypénteken délelőtt és délután — tehát öt ízben — végig énekelnék. A nagyobb és maradandóbb hatás szempontjából a lelkész mindig az elénekelendő illetve az azon délelőtt elénekelte részlet bizonyos szakaszáról kellene tartson egyházi beszédet. Természetesen nagypénteken délelőtt is. Így elérnők azt a célt, hogy fokozatosan kellő tárgyilagossággal szemléltethetnők Jézus szenvedéseinek — népünk lelki világát feltettebb érdeklő — eseményeit. A hatást még azzal is lehetne fokoznunk, hogy előző vasárnap mindig kihirdetnők, hogy jövő alkalommal mely evangéliumi részek következnek, azért, hogy a bibliát olvasni szeretők otthon olvashassák el.

Urvacsora-osztás.

Ez ünnepélyes szertartás nagy áhitatra és bün-

bánatra keltő mozzanat kellene, hogy legyen népünk vallásos világában. De nem az. A külső ünnepélyesség, ha meg is van, azonban az áhitat és bűnbánat helyett valami *megszokás* féle tölti be hiveink lelki világát. Mutatja a gyakorlati vallásos élet ama jelensége, hogy akik más alkalmakkor nem szoktak templomba járni, ünnepen urvacsora-osztásra elmennek. Ez olyan nap a nem buzgó hivek életében is, mely lelköket megmozdítja, kizökkenti a mindennapiságból, csak hogy nem azért, mert helyét valami ünnepi tonus vagy érzés foglalja el, hanem csupán azért, mert elődeitől, őseitől így látta és szokta meg.

Ezeket a mindennapiságból kizökkent lelkeket nem tudjuk mi a vallás vonzó erejével a kellő vagy alkalmas időben megfogni. Nem tudjuk pedig azért, mert egyházunkban hiányzik az őszinte, igaz bűnbánatra serkentés. Unitárius hittani álláspontunk: Bűneink bocsánatát egyedül Istentől lehet és kell várnunk. Helyes álláspont. De van-e kellő figyelmünk és észrevevésünk arra, hogy hiveink nagy többsége teljességgel nem gyakorolja a bűnbánatot?

Az a néhány vallásos lelkű öreg asszony, kik bűnbánati heteken, főleg ünnepszombatján templomainkban megjelennek, nem a nép többsége! s Émégis ez a többség és a ritkán templomba járók azok, kik minden bűnbánat, bűnvallomás gyakorlása nélkül élnek urvacsorával. Pedig növendékeinknek azt tanítjuk, hiveinknek azt hirdetjük, hogy az ur-asztalához benső lelki készüllet-

el kell járulnunk, bűneinket meg kell bánunk és azokat megsiratnunk. Hát az a sok szép szívet megható, lélekbe markoló, alázatra serkentő töredelmes egyházi énekünk nem mind erre figyelmeztet és ezt kiáltja felénk? Vajjon nincs-e abban a mi eljárásunkban valami hypokrizis féle, ha mi mindezek hirdetése mellett hiveinket erre nem figyelmeztetjük ott és azon a ponton, hol hathatunk rájuk?

Ez az alkalom az urvacsora-osztásnál mutatkozik. Én abban a felfogásban élek, hogyha buzgóbb, elevenebb vallásos életet akarunk, akkor ott, ahol lehet hassunk a lélekre.

Ezért nem tartom részünkről retrograd lépésnek a református egyházban gyakorolt ama szertartási résznek bizonyos mértékben, de megfelelő változtatásokkal való követését, hogy közvetlen az urvacsora kiosztása előtt, kérdéseket tesznek fel a hiveknek, melyekre ők felelnek. Csakhogy, míg a reformátusok hittani kérdéseket tesznek fel, addig én bűnvallási és ebből fakadó bizó és biztató kérdés feltevését látom szükségesnek. Ezzel kettős célt szolgálnánk. A bűnbánat, töredelmesség szükségességét felébresztenők azokban a lelkekben is kik pusztán megszokásból jönnek templomba és vesznek urvacsorát s ezzel egyszersmind értésükre adnók azt is, hogy a lélekkel törődünk, foglalkoznunk kell; de foglalkoztatnók és kivennők passzív hallgatólagos szerepükből azokat az áhitattal, töredelmességgel megtelt hívő lelkeket, személyiségeket, kik az urvacsorai

beszéd hatása folytán valamit szólni, érzéseiből kiönteni szeretnének, de mert nem tehetik, csak szemeikkel, tekintetükkel szólnak vagy fejeikkel jntenek.

Adjunk hát itt is egy kevés tevékeny szerepet hallgatóságunknak. Ezt úgy gondolom kivihetőnek, hogy midőn az urvacsorai agenda és az ezzel kapcsolatos ima bevégeződött, a lelkész így szól a gyülekezethez:

Miután unitárius anyaszentegyházunk belső rendtartása szerint töredelmes lelki készüléttel kell az ur asztalához járulnunk, két kérdést teszek fel előttetek, melyekre teilejlen mindenki keresztény hite és meggyőződése szerint:

1.) Hiszitek és valljátok-e, hogy lelkünknek gyarlóságunk, bűneink tudatában töredelmességre, őszinte bűnbánatra van szüksége?

Ha igen, mondjátok: Hiszem és vallom.

2. Hiszitek és valljátok-e, hogy ezen őszinte bűnbánata, Jézus példaadó élete és tanításának követése által alázatosságban járva, közelebb juthatunk lélekben a mi mennyei Atyánkhoz?

Ha igen, mondjátok: Hiszem és vallom.

E hiteteket és vallomásotokat erősítsétek meg a Jézus halálára emlékeztető szent jegyek vétele által, járuljatok az ur asztalához.

* * *

Egy szűkebb társaságban e reformterveimről való beszélgetés során egyik kartársam azon gondolatot vetette fel, hogy az urvacsorai agendát követő *imát* is mondhatná a pap után fenn-

hangon az egész gyülekezet. Ez esetben az ima a feltett kérdések után közetkeznék ilyenformán:

Jöjjetek e hitünk- és vallomásunkhoz kérjük imádságunkban Isten bűnbocsátó kegyelmét.

Templomaink és templomi rendtartásunk.

Istentiszteleti helyeink is a mi puritán egyszerűségünk kifejezői. De igen sok helyen túl mennek e határon. Ugyanis az egyszerűségben helyet foglalhat és kell is, hogy foglaljon a csinosság, rend, izlésesség, vonzó hatás. Ezek hiányoznak igen sok unitárius templomból.

Azt írja Hörk József a „Cura pastoralis“ című munkájában: „Tekints a templomba és megismered a papot.“

Az izlés, csinosság, rendszeretet emberére, milyen leverőleg hat az a körülmény, midőn belép a mi egyszerű templomainkba s szemébe tűnik a falakon, és oszlopokon, ablakpárkányon a sok por, pokháló, repedések, vakolat omlások stb. Hol van ilyen helyeken a pap rendszeretete, jóízlése? Szegénységgel e kérdésben nem lehet mentegetőzni, mert ilyen helyekre nem pénz kell, hanem buzgóság és ügyszeretet s a templomjáró asszonyaink és leányaink mindjárt segítenek a bajon. A tisztaság itt is nemcsak fél egészség, hanem jóleső megnyuglás és vonzó erő.

Nem volna szabad, hogy el legyen hanyagolva a templom környéke az ugynevezett cinterem, mint azt igen sok helyen láttam. Olyan bántó hatású a templom körül felburjánzott, sokszor le sem

kaszált, hanem a szárán elszáradott gyom vagy répával, krumplival és más hasznos takarmánnyal beültetett templom környéke. Még ilyen esetleg erre ráutalt esetekben is arra kellene igyekezni, hogy a templom főbejáratának oldalán néhány négyszög öl területen legyen egy-egy virágágyás, melyet a falusi leányok a papné, énekvezérné irányítása mellett gondozzanak s vasárnaponként az Ur asztalára virágot tegyenek. A mi népünk virágkedvelő faj, muskátli virit a háza ablakaiban. Vezessük rá arra, hogy ékesítse ezzel az Ur házat és környékét is, mert minden virág nyílásával, szépségével Isten jóságáról, dicsőségéről beszél. A külső csínosság, izlésesség megkedveltetésével is vigyük közelebb népünk lelkét Istenhez.

Templomaink *építészeti stíljáról* — egy pár kivételével — nem igen beszélhetünk. Évszázadok örökségei, toldásai. Vannak kedves, vonzó belsejű templomaink, de azt nem mondhatjuk, hogy építészeti tekintetben versenyezhetnénk más felekezetekkel. E téren már hivatkozhatunk szegénységünkre, itt nem megszegyenítő.

Azonban bármily egyszerűek templomaink bizonyos belső művészi dísz, vonatkozást jó volna adni azoknak. Az idő haladásával mind értékesebbek lesznek a régi festett tulipános, pelikán madaras s más érdekes és értékes rajzokkal díszített templomi mennyezetek, mert ezek az eredeti székely művészet megnyilatkozásai. A tulipános *karzat* homlokzatok is, egy-egy szentírásból vett mondás felvésésével, mind a mi saját népművé-

szettünk alkotásai. Én ezeket ma sem irtanám ki, hanem egy-egy istenáldotta alkotó székelv-művész kézzel kifestetném az orgona és a karzat homlokzatát, még a templom piacára tekintő padok elejét is. Nincs az mondva a mi puritánságunkban, hogy egyhanguak, egyszerűek, unalmasak legyünk, lehetünk szív és lélekemelők, hisz a vallás és művészet rokonságban vannak mindaddig, míg nincs egyik a másik rovására.

Tudvalevő, hogy a legjelesebb szónok sem tudja mindvégig lekötni egész hallgatósága teljes figyelmét. Az el-elgondolkozó hallgatók nézegetik a templom falait vagy egy-egy ott levő évszámot. Mennyivel helyesebb és vallásos életre elevenítőbb lenne, ha templomaink falára, alkalmas helyekre egy-egy szentirási, evangéliumi mondást szépen, csinosan, izlésesen felfestենék vagy még inkább karton papir-táblákon kifüggesztenének, az illető szentirási hely megjelölésével. A gondolatban el-elkalandozó hitek figyelme talán akaratlanul is ezekre irányulna s így az idézett bibliai mondás bevésődnék elméjükbe. Miért íránk csak templomaink és tornyaink külső homlokzatára szentirási helyeket, mikor a templom belsejében is kellő vallás-erkölcsi haszonnal alkalmazhatjuk?

Templomi rendtartásunk-ban az a szép szokás, melyet — azt hiszem — egyházközségeink nagyobb részében gyakorolnak, hogy t. i. a lelkész templomba bemenetele alkalmával az egész gyülekezet, a lelkészné bemenetele alkalmával a gyülekezet nő tagjai tiszteletük jeléül felállanak, e szép

szokás fenntartása nemcsak kívánatos, hanem, ahol esetleg nincs meg, gyakorlatba veendő.

Gyülekezetünkben gyakorlatba hoztam azt a szokást, hogy akik a lelkész bemenetele után jönnek be a templomba, tiszteletük jeléül, a papi szék előtt elmenet, hajtsák meg magukat.

Ez már több idegen előtt igen jó hatást váltott ki.

A külső rendtartáshoz tartozik az a megvalósítandó szokás a templomi gyülekezetben, hogy a papnak a szószékre való felmenése és az ének szövegének bevégezése után azonnal álljon fel imához a közönség s az orgonán való utójáték csendes, halk áhitattal készítse elő az énekben felbuzdult szíveket úgy, hogy a pap kezdhesen az imához.

Ma a legtöbb helyen ennek az ellenkezője történik. A versszak végső sorainál felmegy a lelkész a szószékre, bevárják míg az orgona véget ér s akkor kezdődik a gyülekezet felállása, mozgás, lábsurolás, elhelyezkedés, köhögés stb., melyet nemcsak végigvárni kínos, hanem ki is zökkenti úgy a lelkészt, mint igen sok hivat az ima áhitatából, mert amíg teljes csend és némaság nem honol, addig az imát nem szabad elkezdni.

Üdvös volna megértetni és megvalósítani gyülekezeteinkben azt a szokást, hogy a záró v. utóének is hozzátartozik az istentisztelet egészéhez, tehát énekelje végig az egész gyülekezet s ne kezdjék meg 1—2 sornál a kivonulást, mert így az egész gyülekezet zavarva van az áhitat- és ige hatásában, amennyiben a berekesztő magasztalá-

sok, a hallott ígék boldogító megerősítésére kelle-
ne szolgáljanak, a helyett azonban mindenki azt
vigyázza, mikor következik rá a kimenetel, ki
hogyan megy, milyen ruha van rajta stb.

Templomi éneklésünk és orgonánk.

Az egyházi ének nemcsak kiegészítő része
istentiszteleteink teljes egészének, hanem az érze-
lem, buzgóság és áhitat felgerjesztésében a ve-
zérszerep a jó orgonát, — ehez értő kántor ujjai-
val — és a szép egyházi éneket illeti. De ami
közös protestáns nyomoruságunk abban is meg-
van, hogy ezekben szűkölködünk nagy mértékben.

Az egyházi ének fontosságát nem célozom itt fej-
tegetni, a teol. tudományok gyakorlati szakembe-
rei — mint Csiky Lajos, Mitrovics Gyula — a
ének és zene tudomány korán elhunyt jeles
mivelője Seprődy János, előttem megtették.

Mitrovics Gy. és Seprődy J. főleg abból a
szempontból is vizsgálják, hogy milyennek talál-
ják korukban? Mitrovics például az „egyháziat-
lanság, üres templomok“ c. tanulmányában 1876-
ból ezt írja: „Hát még éneklésünk? kinpadra
húzott kegyesség szánalmat gerjesztő vallatási
kiáltozása az, igen sok esetben, nem pedig a
tuláradt s a keblekben többé már meg nem férő
vallásos érzelem, amint az az emberi hang szár-
nyára kél s ég felé emelkedik. Nem hallgathatja
örömmel s még kevésbé vehet benne részt jó lé-
lekkel az, kinek ép hallóérzéke vagy csak leg-
kisebb zenei ízlése is van.“

Seprődy János bejárta Magyarország Erdély egyházközségeit s tanulmányozta minden felekezet templomi énekügyét és az ezzel kapcsolatos kántorkérdést. 1917-ben a következő helyzetrajzot adja:

Vannak helyek, hol olyan buzgón énekelnek, hogy a közönség már harangozás alatt betül a templomba s kántor nélkül versszakokat leénekel, mielőtt rendes istentisztelet megkezdődne.

Vannak helyek, hol az egész templomi közönség énekel, másutt meg nem énekel senki, talán még a kántor sem, csak az orgonát zúgatja.

Némely helyen csak az asszonyok és leányok énekelnek, a férfiak nem; más helyen megfordítva csak a férfiak, mert az ottani közfelfogás szerint az asszonyoknak és leányoknak székén énekelni.

Elítéli azt a szokást, hogy a kántorok sok helyen 10—15 iskolás gyermeket felültetnek az orgona mellé, akik kiveszik az énekszót a közönség szájából és éktelen hangon visítanak, míg a zsoltárok közepén szerencsére elrekednek.

Igen jellemzően írja le a nyújtás és kanyargatás többféle nemeit, melyet hol maga a kántor végez, hol pedig erre a célra maga mellé vett, korcsmákon is gyakorlott, jó torku előénekesnek áttad, kik viszik fel a magasba a felhők felé, ut közben kovályognak, kanyarognak, míg aztán egy hatalmas nyekkenéssel megállanak, hogy ezt az izléstelen éneklési módot újból előlkezdjék.

Mindezekből Seprődy azt a konkluziót vonta

le, hogy ennek az összevisszaságnak legfőbb oka az egyházi vezetőségnek az a bűne, hogy úgy a múltban, mint a jelenben nem sokat törődtek az egyházi életnek ezen ágával. Az egyházi ének és zene területén engedtek mindent úgy nőni és ki-
eszni, úgy gyarapodni v. elfajulni és dudvásodni, amint épen a véletlenség szeszélye hozta magával. *)

Ebből a helyzetrajzból sok vonás talál ami egyházi életünk ének és zeneügyére, azzal a különbséggel, hogy a mi egyházközseink nagyobb %-ban hiveink tömege énekel. De hogy?! Itt e kérdésnél van egyházi életünk kulturfokának egy elénkmeredő nagy gátja.

Az éneklés istentiszteletünk egyik fő és leglényegesebb része. Ez egyéni s mégis közös imádsága a hívő lelkeknek Isten felé. Egyéni annyiban, hogy minden egyest személyesen foglalkoztat. Ez azért fontos, mert ezzel tényleges és tevőleges részt vesznek hiveink az istentiszteletben, egyénileg foglalkoztatva vannak. Közös imádsága annyiban, hogy az összhangzó gyülekezeti énekben a lélek buzgósága, öröme, bánata összedobban a szép hangú orgona hangjainál s együtt száll a magasságok felé.

De csak a szép és összhangzó ének és orgona, mert az ellenkező az odavitt áhitatot és buzgóságot is lerontja.

Sajnos egyh. közseink igen kevés százaléka van abban a kedvező és szerencsés helyzetben, hogy jó orgonája, művészettel játszó énekvezére

*) „Az Út” III. évf. 1. 2. sz. (1917).

és szép áhítatot keltő és vonzó gyülekezeti éneklése legyen.

A mi népünk éneklésénél érdekes megfigyelni azt a jelenséget, hogy míg a világi dalokat kellő gyors ütemezéssel énekli s csak a sorok végén nyújtja el, addig egyházi énekeinkre vonatkozóan az a felfogás rögződött meg, hogy ezt huzni, vonni, minden szótagnál lehetőleg kanyargatni, cikornyázni kell. Lehet, hogy e szokás megcsontosodásában része van régi, nem nagy művészettel rendelkező *kántorainknak*, kik azorgonát nem nagy gyakorlattal kezelvén, míg az úgy csufolt „ló-kottából” kiolvasták A₂, D₃, Fis₃ fogásokat s azt újjaikkal meg is találták, addig ők magok is kanyargatták a szótagokat s engedték cikornyáztatni.

Ez a csúf kanyargatás, nyújtás ma már bántó, annyival inkább, mert ma már csak protestáns sajtóság. Ha megfigyeljük a róm. kath. egyház gyülekezeti énekeit, mert hiszen ők is felismerve a gyülekezeti ének buzgó hatását az u. nevezett litániákon bővségesen énekeltek a népet, énekeikben az a megkívántató döccenés nélküli folytonosság, rithmikusság szépen folyóan megvan; pld. „Boldog asszony anyánk” c. mélabus éneket minden kanyargatás nélkül éneklik, sőt az olyan énekeiket is, melyekben *legato* van, rövid átmenettel (kanyarítással) éneklik, míg nálunk a jeleni felnőtt nemzedéket Haydn gyönyörű melodiája „Szeret, imád, magasztal” c. énekünkre, az agyon cikornyázás veszedelme nélkül, lehetetlen megtanítani.

Igaz, hogy a róm. kath. egyház öntudatos ve-

zetséében domináló volt a kellő időben megértése, átértése annak a kíváalomnak, hogy az igazi vallásos áhitat fokmérője, emelője a *szép- és jó hangú orgona*. Mi ebben a tekintetben nagyon el vagyunk maradva.

15—20 egyházközségünkben, ha van olyan orgona, amely a legegyszerűbb kíváalomnak megfelel és azt lehet mondani, hogy orgona. A többi azzal a sok diszharmonikus, krákogó, karcoló, fújtató összevissza hanggal, minden másnak nevezhető, csak orgonának nem. Ha Geleji Katona István az „Öreg Gradual”-ban a protestáns templomokban való orgonákról azt írta vala: „Jobb volna azokat a nagy tömlőjű furolyákat és sok süvöltőjű picolókat, ahol vagynak is, a templomokból kihányani és az kovácsok műhelyében adni”, a mi templomi orgonáink egy bizonyos hányadára is találna ez.

Sajátságos, hogy népünk nagy többsége, az ilyen helyeken, mennyire meg van elégedve az orgonával. Ez mutatja, hogy mennyire hiányzik a finomabb, a művésziesebb iránti érzéke, talán még csak fogalma is, nem azért, mintha az alaplelkülete durva, nyers volna, hanem azért, mert ellenkező irányban volt és van fejlesztve. Egy-két példa megvilágítja ez állítástom:

Egy néhány évtizeddel ezelőtt divatba jött a mi népünk körében is az ugynevezett „rezes bandák” v. is fuvó hangszerekből (különféle réztrombiták) álló zenekar alakítása. Ez egyenesen rossz ideál volt a mi viszonyaink között, mert, sem hoz-

záértő zenekar vezetőt nem kaptak, sem a tanulók nem voltak hozzáértők. Mi lett az eredmény? Az, hogy egy pár egyházi énekünket eredeti mivoltából kifordítva, recsegtetve, ropogtatva elzengedezték s zengedezik néhol most is temetések alkalmával, a bánat nagyobb fokozására; de ez még-hagyján, a baj ott van, hogy fülük úgy hozzászokott a dobbártyát csaknem megsiketülésig rezgetető erős, durva, fílsértő hanghoz, hogy nemcsak a falusi táncokon jött divatba az addigi hegedű, cimbalom és klárinét (flóta) mellé a *rézkiűrt*, de a templomban is azt kívánták a mest' uramtól, hogy minden mutációt huzzon ki, hogy sivitson, visitson az az orgona. És ez tetszett akárhány mest' uramnak, annyira, hogy nemcsak a tiz ujjával feküdt a billentyűknek, hanem talán az öklével is! S az ilyenre nyugodt lélekkel jegyezte meg székely atyámfia, hogy a „mi mesterünk attól fáinul orgonál„!

Még egy következetesen nagy mulasztásunkról meg kell, hogy emlékezzem s ez az, hogy városi egyházközségeinkben és elemi iskoláinkban is csaknem teljesen el volt hanyagolva az egyházi énektanítás s ezzel kapcsolatban a templomi énekelés, sőt — amire kiváló gondot kellett volna fordítsunk ezeken a helyeken — orgonáink és megfelelő kántoraink is hiányoztak s részben hiányoznak ma is.

Ha tehát csak az az egy ága volna egyházi életünknek, melyre megfelelő gondot nem fordítottunk, már ez maga is nagy részben involválja az egyházi

élet lanygulását, nem helyes irányban való fejlődését.

Mi a teendő? Először is kántorainknak tisztességes díjazása. De aztán e díjazás mellett határozott kikötése az egyházas buzgó munkának t. i. ne csak a vasárnapi templomi szolgálat és a heti egy egyházi ének óra legyen a kötelessége, hanem a gyermekeknek, ifjaknak, felnőtteknek, (férfiak-asszonyok) egyházi énekeink tanítása s gyakoroltatása.

E mellett kívánatos, sőt szükséges, hogy teendő papjaink az orgonázásban annyira járatosak legyenek, hogy egyházi énekeinket tudják eljátszani.

Énekvezér és pap együttes összetartó munkájával — amely munka a személyi v. elvi differenciák mellett is a köz javáért megkívánható — lehet e éren javítani és haladni fokozatosan a következőleg:

Az iskolás gyermekek vallás — tanításánál a lelkész- és énekvezér is tanítsanak meg szebb és használatosabb egyh. énekünkben minél többet. Énekvezér tanítsa be harmonium kísérete mellett szép folyékony sima menettel a tanulóknak. Ezeket alkalmas időben templomba víve az ismert éneket énekeljék, de úgy, hogy a gyermekek haladjanak folyékonyan, ne várjanak v. maradjanak el a gyülekezet kanyargatásaira. Kezdetben össze-visszaság lesz, sőt az öregebb nyújtók, kanyargatók zugolódnak, méltatlankodnak, de vasárnapi tanítások alkalmával szükséges megmagyaráznunk és megértetnünk a gyülekezet tagjaival, kiket lehetőleg benn kell marasztani, hogy

milyen csúf és visszataszító az egyh. énekek nyújtása, kanyargatása, ha nem teszik ezt világi énekkel az egyh. sem kívánja ezt. Próbálunk meg velők gyorsabb tempóban elénekelni egyszer-kétszer egy egyházi éneket, fektessünk súlyt a szöveg énekközben való helyes kiejtésére, tárjuk fel az egyöntetűen haladó gyülekezeti ének szépségét, azzal a régi rossz szokással, melyben az egyik rész a maga kanyargatásával egy fél méterrel elmarad a többitől akkor, mikor azok egy méterrel előbbre vannak. Értesítük meg híveinkkel, hogy nem az a jó orgona, amely erősen szól, visit s nem az a jó kántor, aki minél jobban zugatja az orgonát, hanem az jó orgona, amelyben halkabb, lágyabb, erősebb változatok vannak s az a jó kántor, aki ezeket a szükség szerint tudja használni. Ahol csak erős változatok vannak az orgonában v. teljességgel le van hangolva, de azért a mellett erősködnek a hívek, hogy az jó orgona, a vezető értelmesebb, jó énekes híveinket vigyűk el olyan közelebbi helyre, hol jó orgona van, hogy tudjanak különbséget tenni a jó orgona fogalma s meghatározása közt. Csak, ha a jobbat hallja, látja, csakis úgy vehető rá nehezen, hogy beismerje az övének gyenge v. rossz voltát és a jobb megvalósításáért áldozzon.

Biztassuk híveinket, hogy a megtanult szép egyházi énekeinket nemcsak a templom falai közt lehet és szabad énekelni, hanem otthonaikban a családi élet körében; a mezőn, társas munkálkodásaik közben, Isten dicsérete töltsön be völgyet,

bércet, halmot; szolid társas összejövedeleikben vigyázva a helyzet és az ének méltó komolyságára.

A templomi solo,- duett,- dalárda énekeket faluhelyen közönséges vasárnapokon csak ritkábban alkalmazzunk, mert a nép egyfelől azért jön templomba, hogy énekelhessen és buzgóságában csalódottnak érzi magát, ha nem énekelheti ki magát s egész végig passzív szerepre van kényszerítve. Ünnepi és ünnepélyes alkalmakkor, egyházi és egyleti gyűlések tartásakor hangozzék minél több ilyen nemű ének, (solo, duett, dalkör stb.), mert ebben időnként a nép nem csak gyönyörködik, hanem igen alkalmas jelenségek a szép ének iránti izlése és tudása fejlesztésére. Szerintem az volna az ideális szép áhitat, ha urvacsora osztás ideje alatt, az orgona halk hangja kísérete mellett solo vagy duett énekek hangzanának fel.

Az énekvezér hangja vezető, de ne domináló vagy elnyomó hang legyen. A szépen csengő hang Isten értékes adománya, de a templomi közös éneklésben csak úgy szép és kellemes, ha erősségével nem kirívó az összes közül, hanem finomságával beleolvad az összhangba és ezeknek mintegy ékességet ad.

Minden zeneeszköz között a legmeghatóbb és szívet megindítóbb hatása van a kellő változatokkal ellátott orgonának. Milyen áhitatra serkentő leletet, midőn az imához készült gyülekezet előtt az orgonából az aeol hárfa, salycionál vagy va-

rázs hegedű halk mennyei hangja felhangzik. Volt ének és orgonatanitónk boldogemlékü Iszlai Márton úgy magyarázta e jelenetet, hogy olyan szépen, halkán, áhitattal emelkedjék fel a könnyörgés szava is a pap ajkairól Istenhez, mint az orgona végső akkordja.

Közének után következő utójátékban a miképpen a mixtur változat erőteljes zugó hangja megrezegteti a templom falait és ezek rezonálják a szívek belsejébe, oly erővel áradjon a szónok ajkáról Isten ígéje a hallgatóság lelkébe!

Van valami kis misztikus felfogás ebben, de ennyi nemcsak megengedhető, hanem szükséges

A kereszteleés.

Nagyon közönséges szertartássá kezdett iecuszní. Sokat vesztett ünnepélyességéből a vallásos élet rovására. A keresztség szükségességét nem a kisdéd lelki üdvösségének szempontjából tartom én fenntartandónak — mert egyházunk hivatalos felfogását osztom e tekintetben is, — hanem szükségesnek és megkövetelendőnek tartom a szülők, felnőttek s különösen a keresztszülők szempontjából azért, hogy ezek a fejlődő, növekedő gyermekek iránti keresztyeni kötelelességekre, minden ilyen alkalommal, figyelmeztetve legyenek s elkötelezettséget és felelősséget érezzenek ezen a téren is Istennel-egyházzal- és a társadalommal szemben.

Milyen elkötelező szerepe van ma a keresztszülőknek egyházi és vallás-erkölcsi szempontból? Nyugodtan mondhatjuk: semmi. Miért? Mert

nincsenek kellőleg figyelmeztetve erre a magas-
tos, szép kötelességre. Az a szerep, hogy a kereszt-
anya elhozza a kis gyermeket a paphoz s ott a
kómaság fejében a keresztelési stolát lefizeti, ez
a bensőséges vallásos élet szempontjából semmit-
értő s nem egyéb, mint statisztálás.

Ha elevenebbé akarjuk tenni egyházi életünket,
itt is egy módja van annak, hogy hiveinket
a passzív szerepből aktív cselekedetre vihessük
át. A keresztelésekből csináljunk lehetőleg ünne-
pélyes szertartást. A súlyos betegség eseteit kivé-
ve, ne engedjük, hogy a komaasszony vagy báb-
asszony egy estéli időben egymaga hirtelen el-
hozza a kis gyermeket s ugyyszólván titokban
megkereszteltesse. Minden keresztelésről tudnia
kell a gyülekezetnek. Az én reform javaslatom itt
az: A kereszteléseken legyen jelen két keblitaná-
csos azért, hogy ők, mint a lelkész segítő munká-
társai hallják a gyermeknevelés kötelességét, mely
őket is, a gyülekezet növekedő tagjaival szemben,
munkára szólítja. Legyenek jelen a keresztszülők.

Az aktív szerepet a francia református egyház
keresztelési szertartása ama záradékában tervezem
és javaslom, melyben a pap a keresztelési ima
bevégezése után a keresztelendő gyermek képvise-
letében megjelent keresztszülökhöz kérdést intéz. *)

E kérdések — egyházunk hitelvei figyelembe
vételével — a következők volnának:

Lelkész. Miután ti ez ártatlan kis gyermeket

*) Mitrovics Gy. Liturgia, 117 old,

azért hoztátok ide, hogy unitárius ker. anyaszent-
egyházunkba a keresztség által beavassuk, mint
keresztszülők vállaltok-e kötelezettséget arra, hogy
e növekedő gyermek lelki fejlődésére, vallásos
nevelésére gondot viseltek? Igéritek-e?

Felelet: Igérjük.

Lelkész. Átéritek-e most e pillanatban, hogy
egész életünk Jézus ezen két parancsolata szerint
kell, hogy haladjon: „Szeressed Istent teljes szived-
ből, szeressed felebarátodat úgy, mint magadat”?
Ha átéritek, igéritek-e, hogy e kis gyermeket is
erkölcsi fejlődésében e szerint fogjátok irányítani?

Felelet: Igérjük.

Lelkész: Isten, mindnyájunk szerető atyja, adjon
lelki erőt és készséget ez ígéretetek betöltésére.

Ekkor következik a keresztelés.

Ha a lelkész keresztelési beszédet 4–5 ember
előtt nem mond, a keresztelési ima előtt olvassa
fel Márk. ev. X. r. 13 s. köv. verseit: Vivének
Jézushoz kis gyermekeket stb.

Minden alkalom, a hol és a mikor lehet, fel-
használható a biblia s különösképpen az evan-
gelium olvasására, használására.

A konfirmáció.

Legfontosabb és leggyökeresebb alkalom lenne
a jövőendő unitárizmusunk elevenné és izzóvá te-
vésére, ha a régi — nem sokat érő — rendszer-
től el tudnánk már valóban térni.

Királyi avatást nem képzelek olyan szépnek,

felségesnek és meghatónak, mint új egyháztagok beavatását Isten országa polgárai sorába, ha ez kellő gonddal, áhitattal és szeretettel folyik le.

A konfirmálhatóság idejét illetve a növendékek életkorát a 14-ik életév betöltésében határozta meg — igen helyesen — az egyházi főtanács. E rendelet betartását lelkiismeretbeli kérdésnek kellene vegye minden lelkészünk. Egyházi főhatóságunk pedig az ez ellen vétőkkel szemben felelő eljárást kellene indítson; mert, ha városi középiskoláinkban tanuló gyermekeink, kiknek több és nagyobb értelmi fejlettségük van, 14 éves életkor betöltése után konfirmálnak, akkor elgondolható, hogy a sokkal kisebb értelmiségű 12 éves betöltött falusi gyermekek konfirmáltatása milyen elbírálás alá jöhet és mennyi erkölcsi eredmény jár?

Kartársaim egy részének azt a védekezését, hogy, ha 12—13 éves életkorban nem konfirmáltak, elmennek szolgálni s később kerülnek vissza a faluba, nem tartom helytállónak, mert a mellett, hogy most a legtöbb városban, hova szolgálatra mennek, konfirmálhatnak s ha esetleg később 15—16 éves életkorban kerülnek is haza szülőfalujukba, a konfirmálás akkor sem késő. Legalább öntudatos, gondolkodó ésszel történék. A százszok ezt meg tudják tenni!

A konfirmáció végzésének legszebb, legideálisabb ideje; *áldozócsütörtök*. Emberi dicsőséges munka elvégzésére a Jézusi dicsőséges munka jutalmának napján avatni be az anyaszentegyház-

ba az új egyháztagokat. Az idő, a külső körülmények is mind kedvezők, emefik az ünnepségné. A külső mezei munkák, gazdasági tennivalók gátló akadályul nem szolgálhatnak, mint ezt több kartársam felhossa a *virágvasárnapján* való konfirmáltatás érve mellett. Nem a hegy alatt abrakolunk, nem az utolsó hetekben tanítunk csupán, hanem évközben s az utolsó hetekben csak 3—4 nap ismétlünk, melyre a szülők elengedhetik a gyermekeiket, a gazd. munkában hátrányt nem szenvednek.

A konfirmációi oktatás tankönyvétől az „Unitárius Káté” irányá igen nehéz. A falusi növendékek számára. egy külön konfirmációi káté kellene a milyen a református egyházban a Nagy Péter féle a falusi növendékek használatára. Mig a jeleni kátéből kell, hogy tanítsunk, őrizkednünk kell ennek értelmetlen bemagoltatásától. Minden kérdést részletes magyarázattal kísérve az u. nev. szokrátési módszerrel igyekezzünk megértetni értelmét, tartalmát.

A konfirmáció külső rendtartása egyházunkban nincs liturgiailag szabályozva. Német István lelkész-társunknak — egy általa használt szertartási formája — jelent volt meg az „Unitárius Szószék” c. folyóiratunk I. kötetében. Ez egészen helyes és jó forma, némi bővítéssel célszerűnek látom egy teljes szertartás képét és leírását adni az alábbiakban:

Az áldozócsütörtöki rendes istentisztelet végzetével lelkész a szószékből felhívja a gyülekezet

tagjainak figyelmét a konfirmáló növendékek meghallgatására, az ünnepélyen való részvételre.

A lelkész lejön a szószékből; a konfirmáló növendékek — kik külön vannak elhelyezkedve — fennállve elénekelik „Szent Istenem tekints reám“ kezdetű alkalmi éneket.

Következik egy leánynövendék alábbi segítségül hívó imája:

Jóságos Istenünk! Szerető édes Atyánk! Im előtted áll, kicsiny serged, hogy hitéről vallást tegyen. Érezzük szívünkben e pillanat fontosságát. Ugy állunk most előtted, hogy a Te rólad való igaz hitben és a Jézus. Krisztus tudományában megerősödve, mint a keresztény vallásnak és unitárius anyaszentegyházunknak önálló tagjai, felelősséget vállalunk életünk minden további lépéséről.

Bizunk te benned jó Atyánk! Te voltál születésünk percétől oltalmazónk, gyámolunk, hisszük, hogy gondviselésed vezérel életünk további útjain is. Csak e hit ad erőt és bátorságot. Segélj hát minden lépésünkben, közelebbről e pillanatban, hogy értelmes feleletünkkel e gyülekezet tagjai előtt bizonyítsuk be, hogy a Jézust vallva mesterünknek, tanítása szerint egyedül Téged hiszünk mennyei Atyánknak.

Erre segíts minket lelkednek ereje által, ezért imádkozunk tehozzád Miatyánk stb.

Üljetek le ker. növendékek, kérdezni foglak, feleljetek. A kérdés rövid legyen, 2—3 főkérdés a káté minden részéből, melyből tűnjék ki, hogy

a növendék átérti az unitárius vallás hitelveit.

A kérdezés megtörténte után, lelkész egy értelmesebb növendékkel tételenként előre mondatja *hit* vallásunkat, melyet az összes növendékek után mondanak a következőleg:

Hitszünk egy Istenben, mindenható Atyánkban, menynek földnek teremőjében.

Hiszünk az ember Jézusban.

Hisszük a szentlelket.

Hisszük a keresztyény anyaszentegyházat.

Hisszük a bűnöknek bocsánatját és az örökéletet.

Három kérdést intézek hozzátok ker. növendékek feleljetek ezekre:

1.) hiszitek és valljátok-e, őszinte meggyőződéssel a miről hitvallásunkban most vallomást tettetek? Ha igen mondjátok: Hisszük és valljuk.

2.) Igéritek és fogadjátok-e, hogy hitelveink szerint élve, egész életetekben az igaz vallásosság vezérel? Ha igen mondjátok: igérjük és fogadjuk.

3.) Igéritek-e és fogadjátok-e, hogy unitárius anyaszentegyházunknak hűséges, áldozatkész tagjai lesztek mindvégiglen? Ha igen, mondjátok: igérjük és fogadjuk.

Most már készek vagytok-e az urvacsorát felvenni?

(Egy növendék mondja az egész nevében a következőleg).

Készek vagyunk az urvacsorát felvenni s hitünkről ezáltal is bizonytságot tenni. De először hálát adunk Istennek, a mi urunk Jézus által mennyei

Atyánknak, hogy szent lelkének ereje által értelmünket felvilágosította s megengedte érnünk ezt az időt, melyben alkalmasokká lettünk arra, hogy Jézus tanításai főelveit, hitünk igazságait s ezeken alapuló keresztényi kötelességeinket megismerhettük és ezek által földi boldogságunkat s mennyei üdvösségünket teljes tehetségünk szerint munkáljuk mindenkor.

Benne, az örökkévaló egy Istenben, bizunk mi rendíthetetlenül. Az ő nevének legyen dicséret, dicsőség, mindörökké Ámen.

Hitetekben megerősödve s arról a gyülekezet előtt bizonytságot téve, adjatok hálát Istennek reátok áradt segítő kegyelméért.

Egy növendék a következő záró imát mondja:

A hála érzete kél szívünkben jó Atyánk, édes Istenünk! Jóságod és kegyelmed által megsegítve, értelmünk és tehetségünk szerint vallást tettünk nagy nevedről. Emondottuk

„Hisszük valljuk: egy az Isten.

Más és több nem volt és nincs.”

Megismertük a tudományt, mely elhangzott a mi mesterünknek, a Jézusnak ajkáról. Tanultuk a példaadó Isten és emberszeretetet megismerni eme két fő parancsban: „Szeressed Istent teljes szivedből; szeressed felebarátodat úgy, mint magadat.” Ezeket megismerve

„Valljuk: Jézus volt a mester

Szóval, tettel, szeretettel

Istenhez, ki eljuttatott,

Benne bizni megtanított.”

Adjad édes Atyánk, hogy mindez elménkbe mélyen vésődjék be és a szeretet mennyei ereje által földi életünk további útiban munkáljuk országodat.

Az ur Jézus „*példát adott nekünk*“. Engedd jó Istenünk, hogy ezt követve, úgy szeressük egymást, olyan legyen életünk, hogy arról ismerjenek meg az emberek, hogy neked jó gyermekeid, a Jézusnak pedig igaz tanítványai vagyunk; kinek nevében kérünk hallgass meg minket Miatyánk stb.

Most már énekeljétek el „Hiszem vallom egy az Isten“ 1 és 3 versszakát.

Ezután a lelkész rövid urvacsorai ágendát tart s kiosztja az urvacsorát, azután buzdító intelmek kíséretében a konfirmációi emlék-könyveket, vagy más ajándékot és végezetül *megáldja* az új egyháztagokat.

Ez aktushoz kapcsolódik bele azon reformjavaslatom, mely itt is oda irányul, hogy hiveinknek adjunk tényleges részt ezen szép és jelentős egyházi szertartásunkban. A kebli tanács tagjait, mint a gyülekezeti életben segítő munkatársainkat, a gyülekezet új tagjainak felavatásánál, tegyük reszesekké azáltal, hogy a megáldásnál feltérdre hajolt új egyháztagok fejére rátévén kezeiket, a ők is mint felavatók szerepeljenek. Ezen megható szép jelenet nyom nélkül nem maradna a szívekben s a vallásos érzés élénkitésére kétségtelenül igen jóhatással lenne!

A konfirmációi tanulás serkentésére egy-egy imakönyv vagy vallásos tartalmu könyv jutalom

kitűzése is ajánlatos. Egyházközségemben két ilyen célt szolgáló alapítvány van.

Továbbá ajánlatos a konfirmáló növendékekkel valami vallásos célt szolgáló alapítvány gyűjtése perselyes járulék címen.

Az esketés — illetve a házastársak egyházi megáldásánál egyik főszempontul álljon előttünk, hogy ezen fontos lépésnél Isten áldásának szükségességéről győzzük meg hűveinket. De értesítsük meg és hassunk ama közszájon forgó fefogás megszüntetésére, hogy a sikertelen házasságokra ne mondják: „nem jól kötötte a pap.“ A palást nem bővös szer, a pap nem bővölő, reáimádkozó! A házasságok boldogsága a lelkekből fakadó Istenes indulatokban, érzésekben határozódik meg s lesz boldoggá, vagy ezeknek hiányában boldogtalanná. Különösen falusi helyeken, hol a jó öreg anyókák, a vagyoni állás mineműsége szerint, az ifjakat össze boronálják, még ha nem is vonzódnak szívbőlileg egymáshoz, hát „majd összeszoknak“ jelszóval, a lelkésznek itt igen vigyázónak, előrelátónak kell, hogy legyen a helyes utmutatásban és a további figyelemmel kísérésben.

Igen szükséges és hiánypótló lenne e téren is, ha a sok minden alkalmakról hiányzó misszió! füzetekből ilyen alkalmakra is készülne.

„*A ker. házasságok utmutatója a családi életben*“ címen egy kis füzetke, mely magában foglalna néhány bibliai mondást v. vonatkozást a házasságra, egy pár imát, elmélkedést: hűségről, békeségről, szeretetről; utasítást a gyermekek helyes

vallás- erkölcsi neveléséről stb. E füzeteket a szertartás végeztével a lelkész névbeírással és az egyh. község bélyegzőjével a nap emlékére, átadná az ifju házaspárnak.

Az esketési szertartás valódi helye a templom. Ezért midőn a külső körülmény és a helyzet megengedi, lehetőleg a templomban tartandó meg. Harangszóra gyűljön be a közönség s legyen orgonaszó, alkalmi ének és beszéd.

A beszéd valamely alkalmas bibliai helynek legyen alkomszerinti vázolása, hogy legyünk és maradjunk ebben is biblikusok.

A temetés.

A temetésnél liturgiánkban az egyes egyház-községek és vidékek szokásai az irányadók. Egyöntetű szertartás előírva nincs. Az „Unitárius kis tükör“ című könyv szertartási részében le van írva a szokásban levő különböző temetési szertartás; de nincs — tudtommal — méltatva, bírálva, irányítva ennek sem homilétikai része, sem a különféle kivitelű szertartások helyes vagy helytelen volta. Ebben a nagy szabadosságban élve általánosságban a protestántizmus, csakis is így történhetik meg, hogy ami az értelmiség szempontjából temetéseinkben fárasztó szörnyűség, az a falusi hiveink előtt elmaradhatatlan szépség és szükség.

Messze vezetne most kitűzött feladatomtól, hogy a temetési szertartásainkat méltassam a fenttemlített szempontokból, csakis azon kérdés megfelfe-

se tartozik ide, hogy van-e ezekben a szertartásokban olyan eszköz vagy mód, mely egyházi életünk megelevenítésére szolgálhat? Ezen kérdésre bátran felelhetem, hogy helyes alkalmazással nagyon sok eszköz és mód áll rendelkezésünkre. Előrebocsájtva azt az észrevételt, hogy semmi a lelkészt úgy meg nem próbálja, mint a temetés. Két tétellel kell, hogy tisztába jöjjünk mellőzni ama rég idejét mult, átörökölt római példaszót: „De mortuis nil, nisi bene”; tisztába lenni azzal, hogy a temetési beszéd nem a halottért van, hanem a koporsó által az élőket oktatja az Isten ígéje.

Az első tétel erős figyelembe vétele okozhatta, hogy a protestáns halotti egyh. beszédiródlomban annyi frázisos, közkeletű, szürke elmélkedés került nyomdafesték alá. Mit is lehessen ott írni, hol jót nem lehet, rosszat pedig nem szabad mondani? Ez a felfogás pedig hosszasan uralkodó volt a temetési közvéleményben s ma is az talán részben; de ideje, éppen az egyházi élet szempontjából e felfogáson túllépni. Ennek az ellenkezőjéből nem következik, hogy a lelkész szigorú ítéletet tartva dorgáljon, ítéljen. Az ítélet Istennél van.

De figyeljük csak meg a nép általános ítéletét a temetési szertartásoknál. Meghal egy közepes világi módban élő, de nem valami buzgó vallásos, ám azért szelid, jámbor ember. Ezt a lelkész ezekkel a jellemvonásokkal predikálja el az élők, a hallgatóság okulására. Következő halott egy

vallástalan, egyháziatlan ember, ki sem az egyháznak, sem a társadalomnak hasznára nem volt s ha a lelkész, „de mortuis nil . . .“ példaszóhoz igazodik és valami szürke, sem hideg, sem meleg prédikációt mond, ez az eljárás váltja ki azt a népitéletet: A tiszteletes ur a jó embert is megdicséri, a hitványról sem mond semmi rosszat! Vajjon van-e így építés? Nincs. Mi hát a lelkész teendője, hogy munkája építő legyen? Előtte gazdagság, szegénység nem határozhat; nem azért dicsér meg egy elmúlt életet, mert a földi életben gazdag volt vagy nem azért talál hiányosnak, fogyatékosnak egy másik, elmúlt életet, mert szegény volt, mert elvégre az a koporsóban nyugvó földi porréssz sem nem gazdag, sem nem szegény, hanem lélekben felemelkedett, testben lesúlyyodt az egyenlőség országába. A lelkész tehát nem beszélhet a levegőből, nem is a hallgatók szája-ize szerint vagy ellen, hanem beletekint az elmúlt életbe és ezt az életet kapcsolatba hozza az örökélet beszédjével, Isten igéjével. Ezt az erősséget feltárja, kiteríti s ehhez méri a halott elmúlt életét, éppen úgy, mint az építő mester az alaprajzhoz méri az építendő ház alkatrészeit vagy a mesterember a mintához a készitendő tárgyat, azzal a különbséggel, hogyha abban az elmúlt életben, a sok rossz között csak egy kicsiny, halvány vonás volt az Isten felé forduló élet szépségéből — akár gazdag, akár szegény volt az illető az életben — a Jézus fenséges tanítása szerint — részese az isteni irgalomnak és kegyelemnek.

Világosan, érthetően, okfejtően értésére adni a halál gondolatánál megdöbben s éppen ezért fogékony lelkeknek, hogy az *élet érték*, melyben nem a földi javak értékelődnek, hanem a léleknek Isten felé való vágyódása. Kérdésbe jöhet az is, hogy a használatban levő liturgiai szertartások közül melyiknek van lelket megnyugtató és építő hatása? Csiky Lajos a „Liturgikájá”-ban az imádság általi temetést tartja leghelyesebbnek, szerinte bátran lehet a halotti imádságokba a halottat jellemző vonásokat beleszőni. De ezek csak úgy jöhetnek, ha minden vonás, minden adat Isten dicsőségének és kegyelmének fényében tüntetettik elő, ha tehát ez imádságokban is mindig egyenesen Istenhez beszélünk.

Ravasz Lászlónak az a felfogása, hogy ne temessünk úgy, hogy igét ne olvassunk, vagy votum szertüen ne mondjunk, ezzel az aktus rövidebb és kerekesebb lesz. Elítéli és helytelennek tartja csak az imádsággal való temetést, mert ilyen alkalmakkor az imádságot megtömi egy csomó homilétikai elemmel, életrajzzal, intelmeket, háttért stb. beleraknak az imádság háti zsákjába s szép sorjába kipakolják Isten előtt. Ezt nevezi ő „liturgiai monstrum”-nak, például: Te tudod uram, hogy idvezült testvérünk 15 évig özvegy volt, Te tudod, hogy a cintermet szorgalmasan sepregette stb. . . .

Az én felfogásom az, hogy imával csak kis gyermeket temessünk, de másokat mindig és minden körülmények közt beszéddel, mert ennek mindig építőbb hatása van. De ez a beszéd ne

oráció legyen! Én ezt száműzném a politikába, hanem bibliai vonatkozásu. Vigyük magunkkal a magánházakhoz is és használjuk a bibliát. A háznál való temetési szertartás a következő lehet:

- 1) Ha szokásban van az u. nev. -beköszönő ebben a lelkész nemcsak a gyászt és szomorúságot ecseteli, hanem felhívja a közönséget ezen halálesetből Isten ígéje által nyerhető tanulságra.
- 2.) A halotti ének 1—2 versszaka. 3.) Rövid előima (4—5 sor.) 4.) Gyászoló keservek és ker. halotti gyűj. Hallgassátok meg a szent írásnak szavait, melyeket a mi lelkünk vigasztalására kiválasztottam. Máté ev. 25/23 versében a következőkben. Ismétlése vagyis kétszeri felolvasása nem szükséges, mert a beszéd folyamán, mint refrain kell, hogy ismétlődjék, a beszéd végén rövid bucsúztató és ima, Miatyánk stb.

A templomban tartandó szertartás már körülményesebb, részletesebb és fárasztóvá teszi a bucsúztatóban felsorakoztatott sok név felolvasása és az azoktól csoportonként való elbúcsúztatás. Mennyi kifogás, mennyi gáncsolás hangzott és hangzik el évtizedek óta az ilyen népies temetéseken ellen a papok és az értelmiség részéről egyaránt! Hát még a némely vidéken szokásban levő mesteri versbúcsúztató ellen mennyi feltörő panasz hangzik, a kin-rimekkel való kinlódásért kántorok részéről, a jó ízlést sértő voltaért az intelligencia részéről.

Egyik panaszt sem tudom a magam részéről olyan elítélendő és sok méltatlankodásra okot adó

szokásnak tartani a nép szempontjából sem. mert kiktől örökölte, vette át és tartotta fenn e szokást a mai napig? Az értelmiségtől, az uri osztálytól, vezetőitől. Hallották elődeik azokat az 1—2 óra hosszát tartó halotti beszédet és az azokhoz fűzött félméteres búcsúztatókat. (L. Fűzi Ferenc, Molnos Dávid, Körmöczi János ilyen beszédeit) Tetszett nekik, hatással volt rájuk s kíváncsinak, szépnek tartották s igényelték a maguk részére is az ilyen temetéseket, így megszokássá vált. Így szállt nemzedékről, nemzedékre a mai napig!

Az a kérdés, hogy mi, akiknek izlésünk fejlettebb, nyuljunk-e ehhez a szokáshoz kegyetlen szigorral, töröljük el, semmisítsük meg, mondjuk ki, hogy többet nem temetünk búcsúztatókkal? Ez az egyházi életből egy darab vallásosságot szakítana ki a nép lelkéből, amely részben vallásosságból, részben félelemből, megszokásból oly kegyelettel veszi körül a halottját és sokat ad arra, hogy szépen, illően temessék el! Nekünk papoknak nem lehet, nem szabad, hogy célunk legyen a rombolás, a vallásos felfogás, kegyelet kitémadása, megértése! Ha a nép vallásos kegyelete azt kívánja, alkalmazkodjunk mi, akik a népért vagyunk s búcsúztassunk prózában, versben, amint kívánják. Egy célt azonban itt is tűzzünk ki magunknak, azt, hogy a búcsúztatókat és a temetésnél elburjánzott rossz szokásokat nemesítsük, tisztítsuk. Nevezetesen értsük meg fokozatosan a hiveinkkel, hogy névszerinti búcsúztatásban

elég, ha a közeli rokonok nevei olvastatnak fel, a többiek egy gyűjtőnév alá belefoglalhatók (távoli rokonok, sógorok, komák stb.) minden sérelem nélkül. A verses búcsúztatók is nemesedjenek, rimelésben, kifejezésben, ne legyenek csak a régi megszokott, köznapi, elcsépett, jellegzetes mondásokkal telítve, amit az egyszeri kántor a marhapásztor temetése alkalmával így fejezett ki: Bucsúztatlak, fűtől, fától és a falu marháitól. Persze, hogy az ilyen és ehhez hasonló rimelések izléstelenek és sértők, de megneemesítve és a népköltészet megkívántató izes zamatját adva hozzá, én meg tudom érteni, ha költészetet kedvelő népünk ragaszkodik a verses búcsúztatóhoz s inkább lemondana a halotti beszédről, mint erről!

Vannak énekszöveg szerző poétáink, ének vezéreinkközött is, akiket fel lehet kérni egy néhány búcsúztató alkalmi vers írására azok számára, akik a rimeléshez kevésbbé értenek.

A temetésekkel kapcsolatban elburjándzott rossz szokás a *virrasztás*, mely a halott iránti kegyelet kifejezése képpen indult gyakorlatba s tiszteletre méltó is volna mindaddig, míg a temetési énekek éneklése mellett telik az idő, de teljességgel elítélendő, midőn a pálinkás korsó rendre jár és addig szopogatnak belőle, hogy a halottas ének népdallá változik! Épen ilyen rossz, elítélendő szokás a temetés végével gyakorlatban levő *torozás*, a sir ásók, sir hantolók és az idegenből jöttek tiszteletére.

Ezek ellen fel kell emelnünk szavunk és tiltá-

kozásunk minden lehető alkalommal; de hiába való és eredménytelen általánosságban mindaddig, míg a kebli tanácsaink bevonásával és megértésével a szászok tizedszerint való temetkezési segítő rendszerét be nem vezetjük.*) Az igazán ideális helyzet az volna, mint azt a Barcaságon a szász egyházközségekben látni lehet; a temető bejáratánál halottas szoba és mellette kápolna van, a meghaltat oda viszik ki a halál után mindjárt, másnap a kápolnában felravatalozzák s onnan temetik. A háznál sem virrasztás, sem torozás nincsen.

Érdekes megfigyelni, hogy egy-egy csúf, izléstelen szokás, mint öröklődik nemzedékről nemzedékre. Például hangos mondásokkal a külső látszatra dolgozó siratás pogány szokása, mely sokszor botránnyá fajul. Mindent össze-vissza mondanak a halottról, sokszor egész a nevetségig végig siratják a háztól a templomig s onnan a temetőig. Valóban ez a pallérozott és érzékeny szívű hallgatóságból minden egyebet kiválthat csak meghatódást nem: Ez ellen annyit, ha tehetünk, hogy többször, több ízben kifejezést adunk azon felfogásunknak, hogy az őszinte bánat fokmérője nem a hangos kiabálás, siratás, hanem a csendes magába szállás. De ezt nemcsak a temetések alkalmával célszerű hangoztatnunk, hanem minden alkalmas összefüggésben, nőegyletben stb., hogy a nép sok téves

*) Homoródszentpálon ez megvalósult a kebli tanács megértő munkája folytán.

felfogása pallérozódjék, nemesedjék, tisztuljon, emelkedjék fennebb.

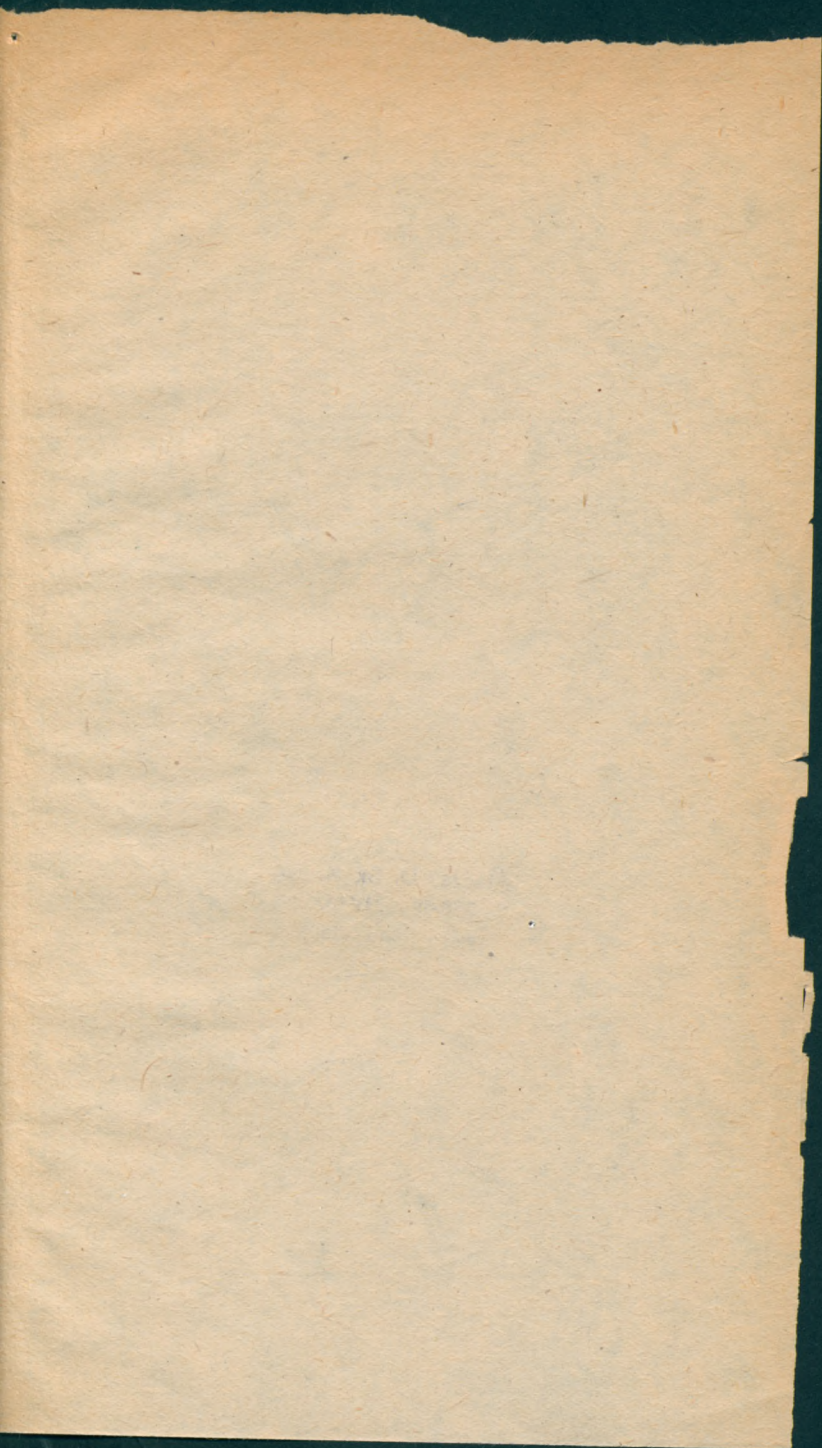
A halotti beszédekről egy homilétikai elmélkedés keretében kívánok később megemlékezni.

Ezzel végigmentem reform-javaslataimmal az összes szertartásainkon. Most már csak az volna kívánatos, hogy nyomdafestéket látva, ne maradjon csak elolvasva, hanem a kritikai észrevételek (lelkészközi- egyházköri gyűléseken) indulnának meg azért, hogy a többség kifejlődött álláspontja alapján minél előbb beindítható lenne az intenzívebb vallásos élet!

Ürmösi József.

Atadva : O. Sz. K.-nek
35.568-1940. IV számu
V. K. M. rend. alapján.

